

Arkeologisk undersökning och schaktkontroll i Kv. Varuhuset

Göteborg 216 | Göteborgs innerstad | Inom Vallgraven fastighet 22:15
Arkeologisk undersökning och schaktkontroll | Göteborgs kommun

Ida Feltzin

ARKEOLOGISK RAPPORT FRÅN
GÖTEBORGS STADSMUSEUM
ISSN 1651-7636
© Göteborgs Stadsmuseum 2011
Norra Hamngatan 12
411 14 GÖTEBORG
www.stadsmuseum.goteborg.se

REDAKTION
Else-Britt Filipsson
Ulf Ragnesten

OMSLAGETS GRAFISKA FORM
Mimmi Andersson
Samtliga foton: Göteborgs Historiska Museum / Göteborgs Stadsmuseum

TOPOGRAFISKA OCH EKONOMISKA KARTAN
© Lantmäteriverket. Medgivande 507-98-3211

KARTOR FRÅN STADSBYGGNADSKONTORETS DATABAS
© Göteborgs Stadsbyggnadskontor

FORNLÄMNING GÖTEBORG 216, Inom Vallgraven 22:15, Kv. Varuhuset. Arkeologisk undersökning och schaktkontroll, stadsgrävning

INLEDNING

På uppdrag av länsstyrelsen i Västra Götaland gjorde dåvarande Göteborgs Historiska museum våren 1977 en arkeologisk undersökning i Kvarteret Varuhuset, Vallgatan 14, idag benämnd som fastighet 22:15 Inom Vallgraven (fig. 1). Undersökningen skedde då PK-banken skulle uppföra kontorsbyggnader på platsen. Den aktuella fastigheten finns inom den stora fornlämningen Gö 216, som är kulturlägrät från Göteborgs grundande. Fornlämningen sträcker sig över ett ca 2 km² stort område.

Någon rapport färdigställdes inte i samband med undersökningstillfället utan skrivs nov/dec 2011 utifrån dagboksanteckningar och övrigt arkiv material. Rapporten bör alltså läsas med denna förutsättning i bakhuvudet, att material och slutsatser sammanställts 34 år senare av personal som inte närvarat vid grävningen.

Tidigast från 1800-talet finns kartmaterial som visar bebyggelsebilden på platsen. Skriftliga källor berättar dock att tomten blev bebyggd tidigt efter Göteborgs grundande 1621. Den arkeologiska utgrävningen bör ha syftat till att belysa stadens liv under den äldsta tiden.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens beslut nr:	xxx-xxxxx-xxxx
Uppdragsgivare:	PK banken
Läge:	Fastighet 22:15 Inom Vallgraven, Vallgatan 14, "Kv. Varuhuset"
Ekonomisk karta:	7B 0e = 7104
Koordinater i rikets nät:	X 6404,74 / Y 1271,06
Grävningsorsak:	Nybyggnad av kontor
Grävningsinstitution:	Göteborgs historiska museum
Tidpunkt för undersökning i fält:	1977-02-22 – 03-08, 1977-03-29-?
Undersökt yta:	552 m ²
Antal arkeologtimmar i fält:	178 grovarbetstimmar
Antal maskintimmar:	80
Platsledare:	Mona Lorentzson
Övriga deltagare i fält:	Knut Larsson, Gunnar Svensson och Roland Karlsson ("grovarbetare")
GSM nr:	110014

Fig. 1. Ortofoto 2008 över Göteborgs innerstad, den akutella tomten utpekad med pil.

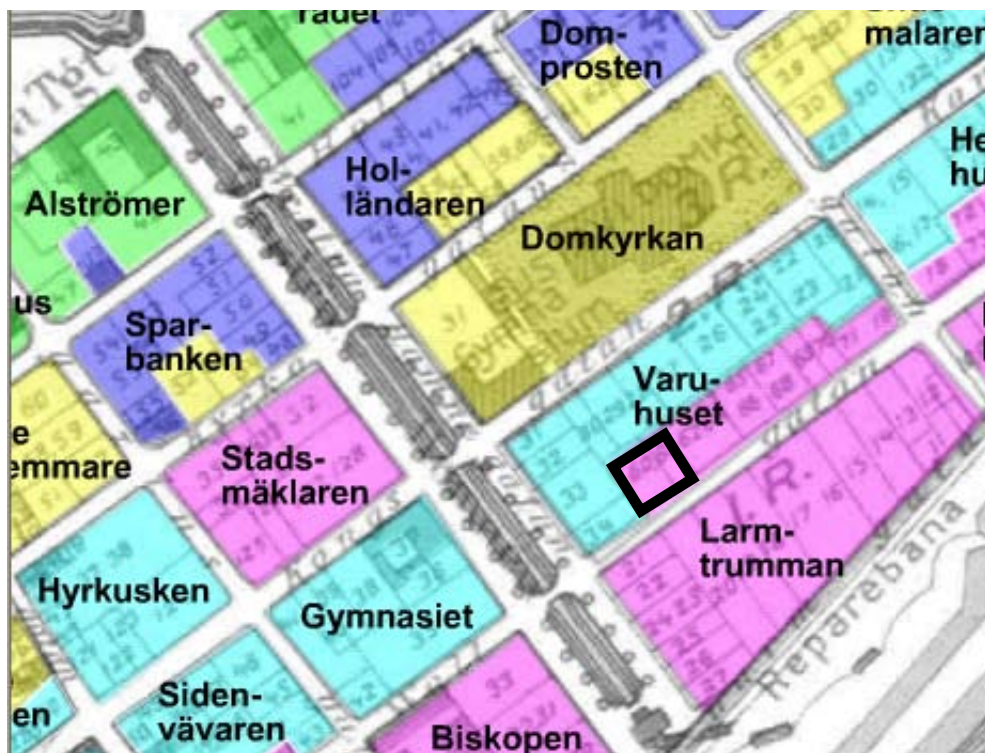

Fig.2. Karta med Göteborgs gamla kvarters- och roteindelning, efter Olga Dahls bearbetning; www.gbgtomter.se/kvarterskarta.html. Den aktuella tomten inringad.

HISTORISK BAKGRUND

Den aktuella platsen ligger på Vallgatan, som befinner sig ett kvarter söder om Domkyrkan. Platsen var ett sankt och vattensjukt område, som sedan Göteborgs grundande skall ha fyllts upp med 3 à 4 alnar lera från kanalgrävningen (Blomgren, arkivmaterial Stadsmuseet). Tomten hamnar alltså innanför stadsmurarna som byggs vid grundandet av staden 1621 och blir tidigt bebyggd. År 1644 skall Vallgatan ha varit bebyggd på båda sidor. Gatan kallades från början Drottningegatan eller Drottningsgatan (Blomgren 1970). Det här aktuella området ligger på det som varit tomt 60 och 61 i Kvarteret Varuhuset (fig. 2). Förutom Domkyrkan fanns i kvarterets närhet Västra Hamnkanalen, som i början av 1900-talet fylls igen och blir Västra hamngatan. Kvarteret ligger i södra delen av staden innanför murarna, ett kvarter norr om platsen för muren.

Tomterna bebyggs någon gång mellan stadens grundande och 1644. I en stor brand 1721 brinner åtminstone tomt 60 ner 1721. Möjligen är det den branden som har att göra med att dåvarande ägaren på tomt 61, skomakare Loos, beskrivs som utfattig och måste sälja gården 1722. I så fall har båda tomterna fått nybyggda hus efter 1722. Sedan har trähusen fått stå kvar fram till att tomterna slås ihop och ett stenhus byggs någon gång mellan 1810 och 1820. De uppgifter om påbyggnader som finns är en gårdsflygel som byggs år 1881 och från 1903 och 1904 finns plan-ändringsritningar och påbyggnadsritningar. År 1969 rivs huset och åtta år senare är det alltså dags för PK-banken att bygga sina kontorsbyggnader (Lorentzson, arkivmaterial Stadsmuseet).

Bland de tidigare ägarna har det på tomt nr 60 varit övervägande hantverkare som bött, glasmästare, två skräddare och en segelsömmare, men också en stadsbetjänt. På tomt 61 fanns också en del hantverkare, skomakare och tunnbindare, men här fanns även en trädgårdsmästare, en skeppare och en kapten samt en lanttullbesökare.

Ägarna

Följande del refereras till Sven Gulins bok "Göteborgs hjärta" (1978:68ff) och sammanställningen av Olga Dahls forskning om Göteborgs tomtägare på internetsidan "Göteborgs tomtägare 1637-1807", www.gbgtomter.se.

Den första som står som ägare, 1637, till tomt 60 är Magris el. Mauritz Andersson Glasmester, "Magris Glasmästare" och fram till 1703 ägs gården av samma familj. När Magris dör 1671 tas gården över av Malin Magris, som är hans änka, och senare även av deras dotter Malin Magrisdotter.

Skräddarmästare Olof Larsson och hans hustru Helga Larsdotter blir nästa ägare då de köper gården 1703. I bouppteckningen efter Larssons död ett år senare står de som ägare både till tomt 60 och 66 i samma kvarter. Dottern Maria Olofsdotter och

hennes make skräddarmästare Anders Persson Hall tar över som ägare efter dem. 1715 finns uppgifter om att Skräddaremästare Hall själv bor på tomt 66. På tomt 60 bodde Elsa Ungewitters döttrar. Huset stryker dock med i branden 1721 och Anders Halls lösa egendom utauktioneras då han och hustrun hamnar på hospitalet.

Skräddarmästare Jonas Ahlberg köper det som då är en avbränd ödetomt. När Ahlberg dör efterlämnar han änkan Lisken Bruhn som år 1736 säljer till stadsbetjänten Samuel Mounier. Han blir kvar som ägare fram till 1755, därefter står klädesfabrikör Jonas Floberg som ägare till gården 1756-66.

1761 sluts dock ett avtal med Sven Eriksson Kullman om köp av gården, men han dör innan köpeskilling betalats och köpet blivit färdigt. Änkan Maria Hülphers bestämmer sig för att inte slutföra köpet då huset ...”såsom byggt av trä och fara för eldsvåda underkastat” inte skulle vara nyttigt för henne och hennes omyndiga barn.

Istället blir det segelsömmaren Johan Christian Wulff som någon gång innan 1772 tar över gården. Han får inga barn och efter branden 1802 säljer hans sista hustru, som änka, den förstörda ödetomten till klensmeden Olof Näth. Denne smed köper även tomt 61 år 1806.

Den tidigaste historien till tomt 61 beskrivs som dunkel av Gulin. Den första ägaren bör dock vara Valentin Trädgårdsmästare, antagligen med det korrekta namnet Pettersson, som ska ha bott där 1666-1670. Efter Valentin blir rustmästare Anders Eriksson ägare. Det finns sedan uppgifter i bakungslängderna om att en handelsman Sven Pihl säljer denna tomt till skomakarmästare Johan Loos senior.

Johan Loos får lagfart 1697. I samband med branden 1721 beskrivs denne skomakare som utfattig och året efter är det ringkarlen Lars Larsson som äger gården. Efter Larssons död 1741 är änkan Ingeborg Matthisdotter ägarinna tills 1745 då skeppare Isak Stare köper gården.

Redan tre år senare pantsätter Stare gården till kapten Christian Wesenberg. Skepparen Stare drunknar dock vid en förlisning till sjöss 1762.

Tomt och hus säljs 1763 till lanttullsbesökare Lars Warmark, huset beskrivs då ha sju eldrum och två bakugnar. Warmark var styvfar till Ingeborg Matthisdotter och 1771 uppstår en tvist och Warmark döms att avstå gården till arvingarna efter Ingeborg Matthisdotter. Gården finns dock med i bouppteckningen efter Warmarks hustru Anna Catarina Ödberg ett år senare, och Warmark själv ska ha stannat på gården till sin död. Det finns dock andra uppgifter om att Warmarks änka bor där 1795. År 1800 har gården emellertid tagits över av tunnbindaren Johan Ekedahl, som redan två år senare mister huset i branden 1802.

Smeden Olof Näth köper 1806 både tomt 60 och 61, men säljer vidare till murmästare Gottlieb Lindner som blir den som bygger ett stenhus på de båda tomterna någon gång efter 1810. 1817 köps huset av bryggare Jacob Dahl, som enligt en

bouppteckning från 1819 även äger landeriet Södra Burgården med bryggeri och hemmanet Smedstorp i Björketorp.

Tio år senare, 1827, tas fastigheten över av Göthilda-stiftelsen och Göthilda-skolan startas upp, efter en donation av Göthilda Magnus (född Henriques) som var maka till L E Magnus. Skolan var en ”friskola för gossar af Israelitiska församlingen i Göteborg, uti hwilken företrädesvis gossar af obemedlade föräldrar, som tillhöra församlingen skulle intagas”. 1855 startas en ny Göthildaskola på Stora Nygatan, i anslutning till synagogan, och då säljs fastigheten till snickare S Kruse som hade sin verkstad och försäljning där. Längre fram blev huset känt för Kruses Thébrödsbageri. 1903 byter arkitekt C F Ebeling till sig fastigheten och 1919 köps den av AB Nordiska Kompaniet. Hyresgäst blir grosshandlare C A Broberg som sålde pappersvaror och leksaker. Meets varuhuskomplex tar sedan upp fastigheten 1939. Detta fram till 1976 då PK-banken tar över fastigheten och låter riva den för att utvidga sitt bankhus, vilket alltså blir anledningen för den aktuella undersökningen (Gulin 1978:69ff).

UTSEENDE FÖRE UNDERSÖKNING

Undersökningen skedde mitt inne i stadsmiljö. Tomten och platsen för grävningen var för tillfället inte bebyggd, men det stod hus på tre sidor runtom och söder om undersökningsplatsen finns Vallgatan.

Stadsmiljön gav vissa praktiska problem, t ex fick man inte gå närmare än 5 m till befintlig bebyggelse på norra och östra sidorna då det kunde leda till rasrisk, ett försök att dra upp ett schakt längs gatulängan misslyckades också då det där fanns en mur av betong som inte gick att forcera.

ANDRA UNDERSÖKNINGAR PÅ PLATSEN

I Göteborgs innerstad och området innanför den gamla stadsmuren har det gjorts många arkeologiska undersökningar. En översikt över de som gjorts innan år 1985 finns i Staden som inte syns – arkeologi i Göteborgs innerstad (Andersson och Kaelas 1985).

Mer specifikt i det här aktuella kvarteret gjordes en undersökning 1985 på tomten österut, Vallgatan 16. Det var med anledning av en nybyggnation och uppdragsgivare var Fastighetsägare Citadellet/Stockholms badhus. Undersökningen skedde under tre veckor i nov/dec och utfördes av Sonia Jeffery och Göte Nilsson från Göteborgs arkeologiska museum. Undersökning berörde tomt 62-66 och bl a hittades rester av 1600-talsbebyggelse på tre av de gamla tomterna. På baksidan av två av dessa hittades även avfallsbingar som daterades till 1700-tal, och alltså tolkades

representera en senare bebyggelsefas än huslämningarna. De föremål som hittades och tillvaratogs var bl a. rödgerskeramik, fajans, glas, djurben och mynt. Speciellt utstickande var fyndet utav en bokpärm av dekorerat läder med mässingsbeslag. Dessutom hittades 19 st lerkulor och ett litet danskt silvermynt, som ärpräglat i Lübeck på 1620-talet (Jeffery 1985).

MÅLSÄTTNING

Någon uttalad målsättning eller syfte fanns inte formulerad till undersökningen. I ett brev till uppdragsgivaren PK-banken framgår dock vad grävledare Mona Lorentzson ser som viktigt med en arkeologisk utgrävning på platsen (Lorentzson 1977-02-09, arkivmaterial Stadsmuseet). Hon tar upp att det finns skriftliga källor om innevånare och ägare av tomterna sedan 1600-talet, men att det däremot inte finns något kartmaterial över bebyggelsebilden förrän från 1800-talet. Därför är det bara genom arkeologiska undersökningar som platsens äldre bebyggelse kan bli känd.

UNDERSÖKNINGSMETOD

Undersökningen började med att ett maskingrävt provdike togs upp, i N-S riktning ungefär 2 meter ost om PK-bankens östra vägg. Ytterligare ett dike grävdes vinkelrätt mot detta, V-O riktning, för att få fram gårdslängans yttersida. Genom detta dike kom gårdspartiet fram. Eftersom man p g a. rasrisk inte fick gräva närmare den befintliga byggnaden än 5 meter på de norra och östra sidorna fortsatte man sedan att skala av hela den tillåtna ytan med grävmaskin för att sedan, som Lorentzson beskriver, på ”kritiska” ställen handgräva.

Den sista delen, främst nord-östra hörnet undersöktes genom antikvarisk schaktkontroll i samband med exploatörens byggande. Det förklaras i anteckningar i samband med grävningen att ”Eftersom en stor del av grävningen skedde med hjälp av grävmaskin har fyndens nivåangivelser inte kunna bli exakta.” (Lorentzson, arkivmaterial Stadsmuseet).

ANLÄGGNINGS- OCH LAGERBESKRIVNINGAR

Följande kapitel är en sammanställning utav dagboksanteckningar från fält (Lorentzson, arkivmaterial stadsmuseet). De anteckningar om anläggningar och grävningssiakttagelser som finns från undersökningarna går inte alltid att koppla till den planritning som finns, då inte allt som är utritat på planen (bilaga 1) har någon förklaring utskriven. I beskrivningarna som följer är ändå alla benämningar på anläggningar som tas upp av Lorentzson med även om de inte går att följa på planen. De andrahandstolkningar som gjorts under arbetet med rapporten är antecknat på planen i röd och dataskrivna text.

Provdike I (Fig. 3)

Det första diket grävdes i nord-sydlig riktning, 2 m från bankhusets östra vägg och var mellan 1,5 och 2 m brett. Det grävdes ner till bottenleran. Ovanpå detta påträffades ett lager som bestod av gråsvart, finfördelat, gödselblandat kulturjordslager. Lorentzson betecknar det som avfallslager. Hon konstaterar även att ”Genom detta dike kunde konstateras att de grundmurar till portgångens östra vägg och gårdshusens södra grundmur som funnits på en plan från år ... blev verklighet.” (Lorentzson, akrivmaterial Stadsmuseet).

Den västra profilen i dikets norra del bestod i den övre delen av rasmassor med kolrester, tegelskärvor etc. och i den undre delen av detta lager med rasmassor fanns keramik och porslin. Under detta kom ett lager av avskrädesblandning, ungefär 20 cm tjockt. Under detta vidtog sedan ett starkt gödselblandat lager med avfall etc. som fortsatte ned till bottenleran. Lorentzson beskriver detta avfallslager som utmärkande för hela området innanför gatulängan.

Fig. 3. Första provdike längs västra sidan av tomten.

Provdike II

Detta schakt togs upp precis söder om gårdslängans södra mur och grävdes från väster till öster. Öster om mittpunkten fanns en rektangulär träbinge;

Binge I (Fig. 4)

Bingen var uppbyggd av kantställda furubräder i två skift som fogades i en stolpe i varje hörn. Den var avdelad på mitten genom kantställda bräder. Botten, eller golvet, var konstruerat av plankor lagda i lockpanelsteknik. Den östra gaveln bestod av avsågade bräder, högkantsställda, vilka var hopsatta med en ribba fästad på utsidan med handsmidda spikar. Den västra delen av bingen var något skadad av

Fig. 4. Binge I, Norr

grävmaskinen. Två lager urskiljdes, det översta bestod av gråsvart mylla med gödselblandning. Under det, i bingens botten, fanns ett 10-20 cm tjockt lager med illaluktande kalk. En del kolfragment förekom, och på plats i fält gjordes tolkningen att det kan visa att den är från tiden före branden 1802.

Senare under grävningen grävdes bingens botten bort och ytterligare fyra lager framkom under denna. Det första lagret under golvet var 14 cm tjockt och ett starkt doftande gödsellager, gulbrunt med finfördelat träflis. Lager nummer två var brungråsvart och beskrevs som ett sand- och gödselblandat lager med lite pinnar och finfördelat trä. Detta lager var 17 cm djupt. Under det fanns ett ca 23 cm gråbrunt, hårt packat och finfördelat lager. Det var mycket torrt med växtpartiklar, smårötter, pinnar och kolfragment i den översta delen. Sista lagret bestod av grå lera.

Det fanns även stenar och andra träkonstruktioner under golvet. Under den östra gaveln och ner i bottenleran låg stora stenar längs med kortsidan. Och under den norra långsidan fanns under golvet plankor neddrivna från bingens östra ända, vilka fortsatte 1,5 m västerut. Även i det syd-östra hörnet fanns neddrivna plankor som bildade ett hörn, och ungefär 80 cm åt väster stod en högkantsställd kluva. Denna kluva delade av bottenlagret då det på den västra sidan inte var ett lika tydligt inslag av gödsel och lerklumpar. Detta visar antagligen på att det funnits en annan avfallsbinge innan den första med golvet kvar byggdes.

Fig. 5. Binge II, Norr

Binge II (Fig. 5)

Anläggningen var uppbyggd av liggande plankor, antingen av furu eller gran. Både runt om och inuti bingen fanns ett starkt doftande gödsellager med pinnar, gul gödsel, nötskal, svarta, ej sotiga, partiklar etc. Eventuellt kan höjden ha varit en plankor högre som kan ha grävts bort av grävmaskinen. Utanför bingen, främst på östra sidan, fanns grå omrörd lera. Leran var påförd och det bör ha varit i samband med konstruktionen av bingen. Antingen är bingen nergrävd i denna eller så har leran lagts intill bingen.

Fig. 6. Binge III, Syd-Öst

Binge III (Fig. 6)

Denna anläggning låg norr om binge II och var uppbyggd med neddrivna stående plankor, men endast SÖ hörnet fanns kvar där det stod en kraftig stolpe. Invändigt på den östra väggen satt en längsgående plankor. Innehållet i bingen delas upp i fyra lager. Det övre lagret beskrivs som gödselblandat med sand, innehållande murbruk, lite kol, ben och tegelfragment. Under detta fanns ett 10 cm tjockt lager med lera. Det tredje

lagret var ca 10 cm tjockt och svart, bestående av gödsel. Underst fanns ett homogent gulbrunt, starkt doftande, gödsellager som innehöll träflis och avskräde. Kolfragmenten tolkades även här i grävdagboken komma från branden 1802 och bingen skall då alltså ha varit i bruk.

Binge IV (Fig. 7)

Anläggningens norra och västra sidor var nästan helt intakta medan de två andra hade skadats av rörledningsgrävningar. Bingen var uppbyggd av neddrivna plankor som på de två bevarade sidorna stöttades på insidan av en stock, ca 40 cm ner från den bevarade överkanten.

De övre jordlagren var störda genom rörledningsgrävningar. Kanske hade bingens övre del varit nedgrävd vid branden 1802 för att sedan bli igenfyllt med massor bestående av murbruk och kolfragment. Ingen form av förkolning noteras dock på plankornas överändar. Lorentzson beskriver innehållet som mindre gödselbetonat än binge II och istället mer lerblandat grågulgrönt. Det dök upp få fynd, lite keramik och djurben.

Fig. 7. Binge IV, Norr

Fig. 8. "Gatulängan: Stenläggning", Öster

Stenläggning under gatulängan (Fig. 8)

Under gatulängan kom en stenläggning fram. Stenläggningen hade i längdriktningens mittparti en rännal, som var 12 cm bred och lika djup. Direkt ovanpå anläggningen låg ett markant sotlager, och även rasmassor av sand, grus, tegel etc. Detta lager med rasmassor täcktes av ett golv av murbruk eller liknande. Stenläggningen har också varit täckt med någon slags massa som liknar asfalt, som dock inte får någon närmare beskrivning eller förklaring.

Stenläggningen fortsätter in under det som Lorentzson beskriver som trappan, ”trapphuset”, som hon konstaterar alltså är byggd senare. Inget framgår om i vilket sammanhang denna trappa finns, om den är kvar sedan det senast rivna huset eller grävts fram/funnits under den. Tolkningen blir att det är en trappa från det senaste huset då inget annat nämns och den verkar vara ”självklar” år 1977.

Östra muren

Denna del av tomten maskinschaktades och då togs en stenmur bort. Muren vilade på en rustbädd som var uppbyggd av tre parallella horisontellt liggande stockar, direkt på leran.

Längre fram, under schaktningsövervakningen, frigrävdes muren till botten. Det gjordes även med norra muren. Under östra muren fanns alltså på södra delen en rustbädd, men norra delen av muren hade en annan karaktär. Ö:a muren låg bitvis ovanpå bing VII.

Gårdslänga

Områdets västra del schaktades först med maskin och då forcerades murar som fanns där. I den västra delen av längan, ovanför bing V, var muren genomskuren av ledningsgrävningar, och även en sentida brunn. Muren var kallmurad med löst lagda stenar, sprängsten. Den låg ovanpå en rustbädd av en längsgående stock, med diametern 20 cm, som i sin tur var lagd på tvärgående stockar med ungefär 20 cm mellanrum. Denna rustbädd låg ovanpå ett brunt lager som beskrivs som finfördelat med lite avfall.

Fig. 9. Bing V, Norr

Bing V (Fig. 9)

Denna anläggning ”togs upp”, men någon närmare beskrivning av detta finns inte, mer än att den delvis var sammanfogad med galvad spik.

Dike mellan bing II och IV

Jorden bestod av blågrå lera som är påförd.

Bing VI och VII

Dessa anläggningar grävdes under schaktningsövervakningen och med hjälp av ABV:s arbetare. De var rektangulära och konstruerade av neddrivna plankor. På plats görs tolkningen att dåvarande nivån var samma som östra murens undre skift, och troligen har de varit högre men multnat bort. Invändigt var åtminstone bing VI stöttad med horisontellt virke. Fyllningen i bingarna doftade starkt av gödselblandad mylla. Bing VII låg en bit in under Ö:a muren.

Binge VIII och IX

Även dessa framkom och grävdes under schaktningsövervakningen. Konstruktionerna var av furu- eller granplank på ett sätt som skiljde sig från de övriga. Långsidorna var uppbyggda av liggande plankor, stöttade i hörnen av nedslagna stolpar, medan de två kortsidorna hade neddrivna plankor. I binge IX, som var större, stötades dessutom långsidornas insida av en nedslagen stör med rektangulärt tvärsnitt. Östra gaveln på binge VIII hade en horisontell stör på insidan. Fyllningen i bingerna var gödsel, ben, keramik, fajans och annat avfall.

FYNDBESKRIVNING

Den största fyndposten utgörs av yngre rödgods, 228 skärvor fördelade på 46 fyndposter. Näst störst är fajansen där det finns 116 skärvor fördelade på 24 fyndposter. Tillsammans med övrig keramik; porslin, flintgods, gulbränt lergods och svartgods, tar keramiken upp 109 av 186 fyndposter (jfr. Fyndtabellen). Många typer av kärl finns representerade såsom grövre trefotskärl som varit eldpåverkade, piplersdekorerade rödgodsfat, fajans av flera olika typer, ostindiskt porslin och flintgods.

Övriga fynd utgörs av kritpipsskaft, fönsterglas, butelj- och drickglas, sulor och andra läderdelar från skor, kakel, järnfragment, spik, tre benbitar och några få trädelar, bl a. en dymling. Dessutom fanns en tesked, en nyckel, en fingerborg, en del av en blyinfattning till ett fönster, ett ostronskal och en liten tygbit.

Som källkritik till fyndbearbetningen och redogörelsen skall sägas att det är möjligt att det fattas fynd som kommit på villovägar. I en tabell som en före detta medarbetare arbetat med finns upptaget två ”pallar” med fynd från Kv. Varuhuset. Dessa pallar står dock inte på plats vid de skåp som anges och ingen av personalen idag vet något om var det då i så fall ska finnas. Det framgår inte om det är fynd som hör till denna grävning eller till den senare som gjordes på tomten bredvid 1985. I anteckningar som är början till en grävredogörelse till rapporten står ”En hel del djurben förkom också”, det är alltså troligt att det faktiskt finns djurben som inte tagits upp i denna rapport (Lorentzson, Stadsmuseets arkivmaterial).

En annan omständighet som bör beaktas är att 74 av 186 fyndnummer saknar kontext. Tre fynd har betecknats som lösfynd, men i brist på kontext blir även dessa 74 fynd behandlade som det. Detta är naturligtvis något som kan påverka de arkeologiska tolkningarna i denna rapport då det onekligen fler fynd kan vara kopplade till anläggningar, vilket skulle förändra datering och tolkning. Med detta kommenterat har sedan datering och analys av anläggningarna skett förbehållslöst utifrån de upplysningar som finns att tillgå.

Fig. 10a. Fyndnr. 4 och 53

Fig. 10b. Exempel på fat från London, Fourest 1983:213

Fig. 11. Fyndnr. 74

Fig. 12. Fyndnr. 61

Binge I

En hel del fynd framkom i och omkring denna anläggning. Det är 22 fyndposter registrerade, varav ungefär hälften kommer från områdena O, S och SO om bingen. Förutom yngre rödgods fanns två skärvor med lergods (nr 95), en gulglaserad skärva och en bit av ett grönglaserat öra, och en mynningsbit av svartgods (nr 78), sk. "Jydepotte". Detta är tidig keramik som bör kopplas till 1600-talet, eller möjligen tidigt 1700-tal (Wennberg 2010:83). Nio bitar fajans med blå och polykrom dekor hittades (nr 4 och 53, fig. 10a). En av dessa fajansbitar var en kantbit med dekor av typen "Blue-dash charges", sneda blåa penselstreck med en gul rand. Stilen kommer ursprungligen från Främre Orienten, speciellt Turkiet, men den gav sedan inspiration till dekoren på holländska fajanser under 1600-talet. Det är också möjligt att biten kommer från engelsk importerad fajans då den stilen sedan även blev vanlig där (Fourest 1983:213, fig. 10b). Den knyter i alla fall anläggningen till den tidigaste bebyggelsefasen. Det finns ingen uppgift om var i binge I eller i vilket lager den hittades, men svartgodsbiten hittades SO om bingen, nere vid leran.

Utöver keramiken kom sex sulor och andra läderdelar av skor (nr 93), och även en kakelbit från en kakelugn (nr 74, fig. 11). Det var en svartglaserad valvformad bit. I andra grävningar i Göteborg, exempelvis Kv. Härberget, kopplas detta svartglaserade kakel till

1600-talskontext (Wennberg 2010:90). Denna bit kom SO om bing I i det nedre lagret intill leran, och S om samma bing utan närmre precisering kom en annan typ av kakel med grön blyglasyr och reliefmönster av rankor (nr 61, fig. 12).

På gårdspartiet runt om bing I kom 5 skärvar yngre rödgods (nr 58 och 62), antagligen från tre olika kärl. Dessutom hittades även en grön blyglaserad fot av ett lergodskärl (nr 50).

I andra delen av bing I, under trägolvet hittades i första lagret ett antal sulor och andra delar av läder från skor (nr 47). I det nedre lagret intill leran hittades 12 skärvar

Fig. 13. Fyndnr. 86

Fig. 14. Fyndnr. 69

Fig. 15. Fyndnr. 85

Fig. 16. Fyndnr. 101

Fig. 17a. Fyndnr. 67. *Lila Spets: nere till höger*

Fig. 17b. Exempel på fat från Rörstrands serie "Lila Spets", www.porslinet.nu/Porslin/Porslin,%20Rorstrand.htm

Binge II

Här fanns också många skärvor yngre rödgods, några enfärgade gröna med blyglasyr, men de allra flesta hade olika varianter av piplerdekor och blyglasyr. Två bitar av ett större fat finns bland dessa fynd, det har piplerdekor (nr 86, fig. 13). Bland keramiken fanns även en stor mängd porslin, bl a. ett fyndnr (nr 69, 14) med blandade bitar blådekor och familie rose. Det fanns också ett fyndnr (nr 85, fig 15) med fyra bitar från två olika fat, ostindiskt porslin med blå mönster. Det fanns också elva fajansbitar från olika kärl, blandat med blå och polykrom dekor (nr 101, fig 16). Två bitar flintgods (nr 67, fig. 17) fanns också i den här bingen, varav den ena är från Rörstrands serie Lila Spets. Det var en populär servis med en lång tillverkningsperiod, 1845-1934.

Förutom keramiken kom en bit läder från en sko (nr 87), en bit från vad som antagligen varit överdelen av en sko med syhålen kvar. 24 st skaft från kritpipor kom också fram men ingen med något mönster (nr 103). Här dök också upp två fynd av trä, en rund botten till träkärl, ca 14 cm i diameter (nr 91) och en bit till ett laggkärl (nr 113), som hittades i bottenkiktet.

Fig. 18. Fyndnr. 99

Fig. 19. Fyndnr. 185

Här fanns också tre bitar av takpannor (nr 71) av enkupigt vingtegel. Öster om binge II hittades en benbit (nr 149) som möjligen är revben från en gris.

En av fajansbitarna, en kantbit med blå penseldrag och gul och blåa ränder (fig. 11), bör vara tidig holländsk

fajans, eller möjligen engelsk (jmf. Kullberg 1933:43 och Fourest 1983:213) från mitten av 1600-talet eller tidigt 1700-tal. Porslinet med familie rose mönster är från mitten av 1700-talet (Gyllens-

Fig. 20a. Exempel på Westervaldskrus, Lassen 1969:63

Fig. 20b. Fyndnr. 133

vård 1977:124) och flintgodsbiten från Rörstrand är sent 1800-tal. Fynden här kommer alltså från en mycket lång period vilket gör dateringen av själva bingen svår. Mest logiskt tycks ändå vara att det nyare flintgodset åtminstone hittats längst upp i bingen och hamnat där efter att den slutat användas.

Binge III

Till skillnad mot de två tidigare anläggningarna fanns i denna binge mycket lite keramik. Fyra bitar yngre rödgods är det som hittades, men ingen med dekor (nr 36), och en större bit av ett krus i stengods (nr 99, fig 18). Stengodskärlet hade röd överkant och ljusbeige botten och ger en känsla av att vara fabrikstillverkat. En del från samma kärl hittades även i binge VII, (nr 177). En hel del kritpipsskaft fanns här, 29 st (nr 114 och 147) varav en har randmönster. Bland de kritpipsskaft som hittades i bottenskiktet fanns en som stack ut med en tjockare diameter, 0,8 cm, vilket pekar mot att den är engelsk (Åkerhagen 2006:6). Också 4 delar av skor, bl a. en läderbit med en trälack kvar (nr 68). I bottenskiktet hittades en liten bit av fönsterglas (nr 38) tillsammans med några av kritpiporna och rödgodset (nr 39 och 36).

Här finns ett fynd som sticker ut, delen av det fabrikstillverkade sten-godskruset som även hittades i binge VII. Då inga uppgifter finns om var i bingen den hittades är det då möjligt att den hittats precis längst upp och kan ha deponerats senare och behöver inte ha något med bingens användning att göra.

Mellan binge III och IV

I detta område som beskrivs som väster om binge III och öster om binge IV hittades en del keramik, främst fajans med 23 bitar med både polykrom och blå dekor (nr 185, fig. 19), men även en bit stengods av typen Westervald och med Amsterdams stadsvapen (nr 133, fig. 20) och en helt vit, tjock, bit ostindiskt porslin utan dekor (nr 184). Krukans formgivning och tillverkning kommer från Rären, som ofta hade uppdrag från Amsterdam (Fyndkatalog, kopia bland arkivmaterial). Westervald är en mycket särpräglad stengodstyp som tillverkades i den tyska orten Westervald i Rehnlandet från slutet av 1500-talet och under 1600-talet (Lassen 1969:62f).

Binge IV

I denna avfallsbinge fanns en del blandat yngre rödgods, ingen bit med någon dekor men en del öron och delar av fötter (2, 118, 142 och 152). Två träbitar från ett tunnlock fanns också här (128).

I det som beskrivs som bottenskiktet fanns två kortare delar av skaft till kritpipor (nr 15) och en del utav rödgodset (nr 2 och 118). Det är ingen av dessa fynd som ger någon närmare datering.

Binge V

Omkring och ovanpå denna binge hittades två bitar flintgods med blå dekor och en bit vit fajans (nr 144) och några mycket små blandade bitar yngre rödgods med glasyr (nr 141).

Fig. 21. Fyndnr. 33. *Kraakdekor: vänster*

Fig. 25. Fyndnr. 151

Fig. 22. Fyndnr. 154.

Fig. 26. Fyndnr. 186

Fig. 23. Fyndnr. 168

Fig. 27. Fyndnr. 173

Fig. 24. Fyndnr. 131 och 182

Fig. 28. Fyndnr. 153

Binge VI

Här finns två bitar fajans med blå dekor, en med ”kraakdekor” (nr 33, fig. 21) som passar med en bit från binge VII. Fajans med denna typ av dekor kommer troligen från Holland och är en efterhärming av kinesiskt porslin. Den bör vara tillverkad i Delft under 1600-talet, då även Holländska ostindiska kompaniet bildades (Wennberg, muntligt). Det påminner också om en typ av ”Hamburgfajans” som tillverkades under samma period (Kjellberg 1933:55,60). En fyrkantig stenbit fanns här också, troligen från någon form av stenläggning (nr 162). Här hittade man fem bitar av kritpipsskaft, varav två med streck och prickmönster och en med franska liljor (nr 154, fig. 22). Franska liljor i rutmönster har en snäv tillverkningsperiod mellan 1630 och 1660 (Åkerhagen 2006:27). Två listbitar av kakel från kakelugn, med små rester av svart glasyr (nr 168, fig. 23). Dessutom togs tillvara en spik (nr 148) och en mindre rund sten (nr 138).

Fyndet av kritpipan ger anläggningen en säker datering till den äldsta bebyggelse perioden, och det stämmer även överrens med fajansen.

Binge VII

Här fanns åtta bitar blandat rödgods, de flesta med piplersdekor och hemrat mönster (nr 182, fig. 24). Dessutom fanns i ett annat fyndnummer en större bit av ett fat i rödgods med piplersdekor och hemrat mönster t ex, vilket bör vara 1700-tal (nr 131, fig. 24). Tre bitar fajans med blå dekor (nr 176) hittades också, samt en stengodsskärva som hör samman med biten från binge III, röd och beige och möjligen fabrikstillverkad (nr 177).

I övrigt fanns två bitar enkupigt vingtegel (nr 140) och några obestämbara järnfragment tillsammans med en större spik (nr 126).

Invid väggen i samma anläggning hittades sju bitar yngre rödgods, bl a. med fötter och handtag (nr 120), dessutom fanns tre fajansbitar med blå ”kraakdekor” som passar med fynd från binge VI (nr 176) och en skärva lergods, mörkbrun och glaserad, med streckmönster (nr 145). En liten skärva av fönsterglas hittades också på samma del av anläggningen (nr 146).

Denna anläggning är svårtolkad då skärvor från två kärl som även hittats i andra anläggningar fanns här, en fajans med kraakmotiv som är holländskt 1600-tal och en del av ett maskintillverkat stengods som är från nyare tid. Om dessa kontexter är riktiga och ingen sammanblandning skett betyder det att binge VII är från 1600-talet och från tiden för det första trähuset. Att den även är samtida med binge VI, som har fynd med mycket säker 1600-talsdatering genom kritpipan gör detta ännu mer troligt. Precis som i binge III bör den troligaste förklaringen till stengodsbiten vara att den hittats precis i överkanten till bingen och därför inte har att göra med bingens användningsperiod.

Fig. 29. Fyndnr. 119

Fig. 33. Fyndnr. 31

Fig. 30. Fyndnr. 121

Fig. 34. Fyndnr. 30

Fig. 31. Fyndnr. 123

Fig. 35. Fyndnr. 163

Fig. 32. Fyndnr. 183

Binge VIII

Härfn finns tre bitar rödgods, en med grnbrun glasyr och fot, och en strre bit med piplersdekor (nr 159). I vrigt r det en bit frn en takpanna (nr 181). Det magra fyndmaterialet kan mjligen ha att gora med att anlggningen undersktes genom schaktningskontroll. Konstruktionen av trbingen r likadan i denna och i binge IX, liggande plankor p lngsidorna och neddrivna stnde plankor p kortsidorna. En rimlig slutsats blir alltsa att dessa bingar r samtida, men ingen av fynden i denna anlggning ger nagon tydlig datering.

Mellan binge VIII och IX

I detta omrade hittades en del fynd, främst keramik. T ex. 12 skrvor yngre rödgods (nr 116), dessutom tre skrvor fajans med blå dekor (nr 151, fig. 25), en bit ostindiskt porslin (nr 186, fig. 26) och en skrva flintgods med blålila dekor, antagligen 1800-tal (nr 173, fig 27). Frutom keramiken fanns tv strrre spikar (nr 143) och tv skaft frn kritpipor (nr 171) i området. Dessa fynd skiljer sig lite t frn bingarna p sidorna om, det r porslin och en flintgodsskrva frn 1800-talet som ger en senare datering.

Binge IX

Hr fanns 13 skrvor yngre rödgods (nr 160). Det fanns också tv bitar kakel frn en kakelugn, det var svartglaserade och br dateras till 1600-tal (nr 155). Även en liten bit fnsterglas (nr 174) och 8 delar av skaft frn kritpipor (nr 153, fig 28). Tv av dem hade dekor, en med holländsk ögondekor och en med ränder, ett mnster som anvndes under lng period frn 1695 till 1895 (Åkerhagen 2006:27). Tv spikar hittades hr också (nr 178). Dessutom fanns en rund lderbit, ca 4 cm i diameter, med utstansade små hål (nr 179) och en liten bit grovt väd tygbit (nr 161).

Dike I

I denna anlggning kom 13 skrvor yngre rödgods och de flesta med piplersdekor (nr 137, 158 och 166). Dessutom ptrffades en bit ostindiskt porslin med blå dekor (nr 119, fig 29), en bit stengods av Westervalds typ (nr 121, fig 30), och skrva flintgods och en skrva fajans utan dekor (nr 123, fig. 31) och 5 skrvor fajans med blå dekor, antagligen 1600-tal (nr 139). Lergodsskrvan var marmorerad med brun, beige och grn glasyr. Färger och mnster stämmer precis med en typ av flintgods som tillverkades i slutet av 1600-talet och frsta halvan av 1700-talet (Fourest 1983:213). Det r mjligen att även om denna bit inte r flintgods sa r det ett mnster med engelsk tradition. Det r dock en inte helt ovanlig dekor att hitta i fält vid stadsgrävningar (muntligt Wennberg).

Frutom keramiken hittades tv delar av skaft frn kritpipor (nr 132), dessa

hittades i det undre skiktet. Av rödgodset fanns åtta skärvor i avfallsgropen och två skärvor i gårdspartiet. I detta dike fanns rasmassor och avfallsrester, och även grundmurar till portgångens östra vägg och södra grundmur som Lorentzson skriver. Utifrån fynden som alla dateras till 1600-tal och alltså är rester från första fasen bör de konstruktioner som nämns vara från någon av tomterna från den andra bebyggelsefasen.

Stenläggningen och provgrop

Ovanpå och intill stenläggningen hittades sju skärvor ostindiskt porslin med blå underglasyr, och en av typen Famille rose (nr 183, fig 32). Förutom porslinet hittades tre skärvor flintgods med blå dekor, antagligen 1800-tal (nr 31, fig 33) och en fot av fajans till vad som antagligen varit en albarello (nr 30, fig 34). Det kärlet beskrivs enklast som ett cylinderformat apotekskärl (Fourest 1983:391). Dessutom hittade man under provgrävningen vid stenläggningen en avsmalnande bit av toppen av ett glaskärl (nr 163, fig 35). Fynden av porslinet ger en datering till 1700-tal, flintgods-skärvan borde dock snarare höra till sent 1800-tal.

Östra muren

I östra muren, intill rustbädden, hittade man nio skärvor av rödgods, några med piplerdekor och en med fot (nr 25 och 32). Intill rustbädden vid N-Ö muren hittade man tre fajansbitar från olika kärl, en med polykrom dekor och en med blå dekor (nr 19, fig. 36). Den med polykrom dekor liknar fat med dekor som beskrivits som ett rosettfformat motiv med olidfärgade, drejade cirklar och är holländskt 1600-tal (Kjellberg 1933:41f.). De yngsta daterande fynden här är alltså skärvorna med piplersdekor från 1700-talet. Det stämmer bra med att muren byggs i början av 1800-talet.

Fig. 36. Fyndnr. 19

Fig. 37. Fyndnr. 72

Fig. 39. Fyndnr. 24

Fig. 35. Fyndnr. 38

Fig. 40.
Fyndnr. 107

Fig. 41. Fyndnr. 24

Lösfynd

Bland fynden fanns tre stycken lösfynd, men också väldigt många som inte hade någon kontext alls. Då ingen annan information finns får även dessa definitionen som lösfynd här i rapporten. Extra intressant är en del av ett kärl i yngre rödgods. Det har pipersdekor och i botten finns året 1741 (nr 72, fig 37). Bland keramiken är övervägande del yngre rödgods och en del med pipersdekor. Det finns också en del skärvor av Westervalds-typ och två bitar svartgods, ”jydepotte”. Skärvor från ostindiskt porslin är också välrepresenterat.

Det fanns även två flintgodsskärvor av 1800-talstyp, en med blå dekor och en med ”flytande blått” (nr 47 och 188). Tryckt dekor?

En mynningsbit av Venetianskt glas finns bland dessa lösfynd. Glaset är röd-, vit- och blårandigt (nr 38, fig 39).

En stor nyckel i helt skick hittades (nr 24, fig 39), en del av en blyinfattning till ett fönster (nr 3), en större järnring (nr 129), ett järnbeslag (nr 44), ett järnhandtag med järndetaljer, en fingerborg (nr 107, fig. 40), en intakt silversked med ett hjärtformat mönster längst upp på skaftet är de metallfynd som fanns bland lösfynden (nr 24, fig 41).

De djurdelar som fanns bland lösfynden var ett ostronskal (nr 65) och en käddel från vad som antagligen är en katt (nr 76) och en skalldel från något mindre djur (nr 165).

I övrigt fanns bland lösfynden bl a. kritpipor, sulor och buteljglas.

TOLKNING OCH DATERING

De båda murarna på västra och östra sidorna bör häröra från 1810-talets stenhus, den tredje bebyggelsefasen. Den beskrivna skillnaden i den norra och södra delen

av den Ö:a muren kan tolkas ha att göra med att den byggts i två omgångar eller delvis behövts byggas om vid något tillfälle. Det finns inga byggnadskonstruktioner kvar från de tidigare husen på platsen. Det som går att säga är att om murarna avgränsar den sammanslagna tomten från tredje byggnadsfasen, i början av 1800-talet, så fanns de tidigare tomterna 60 och 61 innanför dem.

Bingarna är uppdelade i två grupperingar där bingarna II, III, IV och V ligger i en samlad grupp åt väster, dessa bör då hör till tomt 60. Bingarna VI, VII, VIII och IX ligger österut, men också längre norrut. Binge I är inte tydligt placerat till någon grupp, den ligger mer åt öster men längre söder ut. Det kan tänkas att den hör till den östra tomten, 61, men bara har använts i samband med det första huset. Utifrån bingarna tycks det som att huset på tomt 60 har legat längre ut mot Vallgatan och har haft en större bakgård, medan husen på tomt 61 antingen legat längre in eller varit längre.

Fältanteckningarna om bingarna III har tagit fasta på kolfragment i övre delen av anläggningen som tolkats komma från 1802 års brand. Bingen skulle alltså i så fall ha använts till de senare trähusen, vilket stämmer med fynden som inte pekar mot någon yngre användning. Binge IV och V hade inte några tydligt daterande fynd. Binge II hade daterande fynd från alla tidsperioder vilket gör den svårtolkad. I anteckningar från grävningen ges dock intrycket att området är stört och omrört så det är möjligt att fynd kan ha hamnat där genom sekundärdeponering. Det finns inte heller några uppgifter om på vilken nivå i anläggningen de olika fynden hittats, så det är möjligt att exempelvis Rörstrandsskärvan hittats precis längst upp och inte har med användningen av bingen att göra.

Gruppen av bingar i det nord-östra hörnet; VI-IX, har en lite svårare datering. Genom kritpipeskaftet kan dock bingarna VI säkert knytas till första bebyggelsefasen, och även genom fajansen med Kraak-motiv. Då en annan del av samma fat även hittades i bingarna VII måste dessa vara samtida. De delarna av ett maskintillverkat sentida krus som hittats i bingarna III och VII gör dock det hela än mer svårtolkat. De båda bingarna, VI och VII, måste vara från tiden innan Ö:a muren byggdes vilket bör ha varit i samband med byggandet av stenhuset på 1800-talet. Det stämmer dåligt med att yngre skärvor deponerats i en av avfallsbingarna. Förklaring blir här, som tidigare, att det är möjligt att denna skärva hittats i lager ovanpå själva bingen som inte har med dess användning att göra. I övrigt finns på norra gårdslängan bara ett yngre fynd från senare 1800-tal och det hittades mellan bingarna IX och VIII och påverkar alltså inte dateringen av bingarna.

Stenläggningen kommer fram under den trappa som förmodas höra till det stenhus som byggs runt 1810. Det markanta sotlager som ligger ovanpå pekar också mot att den var med vid branden 1802. Fynden av porslinet stämmer också med senare 1700-tal. Det bör då ha fungerat som golv i det trähus som byggdes efter

1721-års brand. Det är också den spontana tolkningen som gjordes i fält. Genom tidigare undersökningar har konstaterats att källargolv varit belagda med kullersten eller stenplattor. I fältanteckningarna görs dock tolkningen att detta inte är en källare då "...Vallgatans nivå borde ha varit lägre då än nu" (Lorentzson, arkivmaterial Stadsmuseet). Intrycket som ges i beskrivningen är dock att stenläggningen kommer direkt under trappen och borde då inte legat på någon källarnivå. Dock har huslämningarna som framkom på tomterna precis öster om detta område husgolv och endast i källarna stenlagda golv (Jeffery (1985:15), å andra sidan har det under en grävning vid "Bankens Hörne" (Södra Hamngatan 35/Östra Hamngatan) kommit fram stenläggningar som tolkats som husgolv från 1700-talet (Lorentzson 1978:5).

Generellt kan sägas om fynden att de representerar hela tidsperioden, från tidigt 1600-tal till sekelskiftet. De kritpipor med franska liljor är de säkrast tidigaste fyndet, från mitten av 1600-talet. Det yngsta fyndet med säkrast datering är skärvan av Rörstrandsporslin som är från senare delen av 1800-talet. I övrigt består fynden till största delen av keramik, mycket bruks- och vardagsföremål i rödgods, men också finare dekorerat rödgods med piplerdekor. Det fanns även mycket fajans av många typer, en del holländsk Westerwald t ex, men också polykrom och blådekorerad övrig holländsk fajans. Det dyrare ostindiska importporسلinet finns också representerat, samt en bit från ett Venetianskt glas. Den europeiskt importerade keramiken är främst från Holland, och även de kritpipor med dekor som gått att datera. Det finns dock möjligtvis en viss import från England, t ex. några tjockare kritpipskaft. Även stengodsbiten med "Sprigging" dekor av samma typ som på flintgods som tillverkats i Staffordshire och den kantbit med "blue-dash charges" mönster på kanten kan komma från London, båda 1600-tal.

Det är dock inga fynd som "sticker" ut i någon riktning, hantverksavfall eller liknande, utan det är vanliga hushållsföremål som hittats.

AVSLUTANDE KOMMENTAR

Tolkningen av tomterna har försvårats då förklaringar och kommentarer till vad som är utritat på planritningen (bilaga 1) på många ställen saknas. Exempelvis är det oklart vad som är betongmuren och vad som är den södra gårdsmuren. En stor variation av hur mycket och vilken typ fältanteckningar som gjorts kring undersökandet av varje anläggning har också gjort det komplicerat.

En kommentar till fyndlistan är att på lapparna i varje fyndlåda fanns lappar med vad som antagligen är fyndnummer från en tidigare genomgång. Lådorna stod dock inte i ordning och då det inte är helt klart vad dessa nummer egentligen är då det inte finns någon fyndlista har jag börjat om och gjort en helt ny lista, dock har

jag velat ha med de gamla numren om det i framtiden kommer fram "nygamla" uppgifter. Det är dessa gamla nummer som står i kolumnen "Fyndenhet" i Fyndtabellen.

Sist men inte minst vill jag ge ett stort TACK till min kollega Tom Wennberg som varit till ovärderlig hjälp, både med fynd- och textbearbetning.

KÄLLFÖRTECKNING

Tryckt litteratur

Fourest, Henri-Pierre. 1983. *Den Europeiska keramiken*. Wahlström och Widstrand.

Gulin, Sven. 1978. *Göteborgs hjärta. En bok om människor, affärer och byggnader kring Kungsgatan. Del II*. Göteborg.

Gyllensvärd, Bo. 1977. *Kinesiskt porslin och dess förhistoria*. Kulturen i Lund och Ica bokförlag Västerås.

Jeffery, Sonia. 1985. *Rapport över Arkeologisk undersökning av 22 Kv. Varuhuset nr. 16 inom fornlämningen Göteborg 216*. Göteborgs arkeologiska museum.

Jönsson-Kihlberg, Eva, Lorentzson, Mona och Kihlberg, Stefan. 1985. *Staden som inte syns - arkeologi i Göteborgs innerstad*. Särtryck ur: Vid älven, landskapet och människan, årsbok 1983-84. Göteborgs historiska museum.

Kjellberg, Sven T. 1933. *Fajansfynd i Göteborg. En av fajansförekomsten i staden fram till importförbudet 1739*. Särtryck ur Göteborgs musei årstryck 1933.

Lassen, Erik. 1969. *Keramik. Den Europeiska keramiken från medeltiden till våra dagar*. Natur och kultur.

Lorentzson, Mona. 1978. *Handelsbanken i Bankens Hörne*. Handelsbanken, Regionbanken, Västra Sverige.

Wennberg, Tom. 2010. *Kv. Härberget – en undersökning av 1600-talets Göteborg*. Kulturhistoriska rapporter 77. Rio Kulturkoperativ

Otrycka källor

Blomberg, G W. H.T. 1970 7/4, "*Thebrödsbagarnas och biskoparnas gata*", stencil bland stadsmuseets arkivmaterial.

Dahl, Olga. Göteborgs tomtägare 1637-1807. Hennes forskning om Göteborgs tomtägare sammanställd på internetsidan www.gbgtomter.se.

Fyndkatalog, kopia av tysk fyndkatalog bland stadsmuseets arkivmaterial.

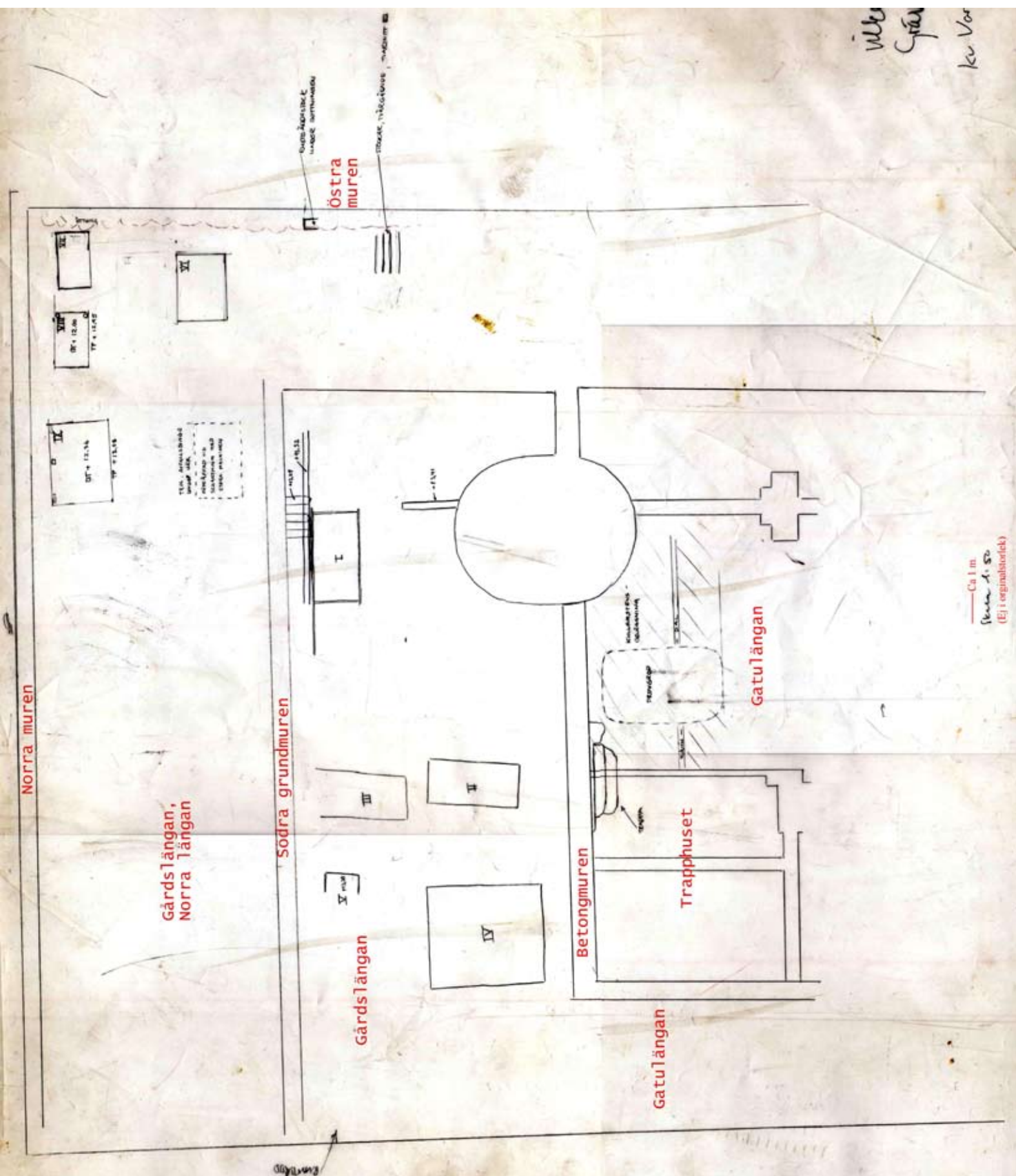
Lorentzson, Mona. Anteckningar och arkivmaterial från utgrävningen av Kv. Varu-
huset 1977. Arkivmaterial Göteborgs Stadsmuseum.

Porslinet.nu; <http://www.porslinet.nu/Porslin/Porslin,%20Rorstrand.htm>
2011-12-20

Wennberg, Tom. muntlig diskussion i samband med rapportskrivandet

Åkerhagen, Arne. 2006. *Datera en kritpipa*. Pdf ; www.tobaksochstandsticksmuseum.se

Bilaga 1: Planritning

Fyndtabell

GSM							
110014: Grävningseenhet		Fyndenhet	Sakord	st	gr	Material	Beskrivning
001		188	Yngre rödgods	1	40	Keramik	Piplerdekor
002	Binge IV, bottenskiktet	100	Yngre rödgods	5	112	Keramik	Glaserad, kantbit, bottenbit
003		7	Blyinfattning till fönster	1	10	Övrigt	Bit av blyinfattning till fönster
004	Binge I, gårdspartiet	15	Fajans	4	41	Keramik	Blå streck dekor, en skärva flintgods
005		24	Nyckel	1	84	Järn	Kraftigt sönderrostad, hel
006		188	Sula	1	24	Läder	Hel, 22 cm lång och 8 cm bred
007		102	Fajans	2	52	Keramik	Blå dekor, en vit skärva flintgods
008	"Under golvet första lagret"	18	Fajans	11	82	Keramik	Blå och polykrom dekor
009	"Uppst. Från provgropen nära norra muren"	177	Fajans	3	67	Keramik	Två med blå och en med polykrom dekor
010	Binge I, under golvet, nedre lagret intill leran	10	Lergods	1	108	Keramik	Gulbrännande, gulgrön blyglasyr
011		187	Stengods	1	67	Keramik	Botten av krus, Westervalt, 1600-1700-tal
012	Provgrop	178	Butelj	1	13	Glas	Mörkfärgad skärva

GSM

110014: Grävningseenhet		Fyndenhet	Sakord	st	gr	Material	Beskrivning
013		186	Svartgods	1	95	Keramik	Kantbit, "Jydepotte"
014		102	Kritpipa	1	3	Lera	Skaft, 0,5 cm diameter
015	Binge IV, bottenskiktet	180	Kritpipa	2	5	Lera	Skaft, 0,5 cm och 0,9 cm diameter
016	Binge I, under golvet, nedre lagret intill leran	10	Yngre rödgods	2	141	Keramik	Kantbitar, glaserade, piplerdekor, ena hemrad
017		16	Ostindiskt porslin	4	29	Keramik	Samma kärl, underglasyr blå, blommor, rankro m. spetsiga blad, bård
018		173	Ostindiskt porslin och flintgods	3	62	Keramik	Kantbit flintgods, blå tryckt spetsdekor, två bitar porslin; underglasyr, samma kärl
019	NO:a muren, intill rustbädden	172	Fajans	3	171	Keramik	Två blå; flammig, en polykrom dekor
020		182	Fajans	3	61	Keramik	Blå dekor
021		183	Ostindiskt porslin	2	33	Keramik	Underglasyr blå, blommor, kvistar, bård
022		185	Glas	2	26	Glas	Fönsterglas
023	Lösfynd	184	Fajans	1	11	Keramik	Lilaflammig dekor
024		174	Kritpipa	1	6	Lera	Skaft, holländsk ögonbanddekor, 0,5 cm diameter
025	Ö:a muren, intill rustbädden	170	Yngre rödgods	7	230	Keramik	Blyglasyr, bl a.ben till trefot

GSM

110014: Grävningsenhet	Fyndenhet	Sakord	st	gr	Material	Beskrivning	
026	Lösfynd	184	Yngre rödgods	7	226	Keramik	Blyglasyr, bl a kantbitar och ben till trefot
027	V:a diket, norra delen	168	Järnföremål	5	387	Järn	Kraftigt rostade, klump och långsmalt föremål
028	Lösfynd	181	Yngre rödgods	4	591	Keramik	Blyglasyr, två med piplerdekor
029	V:a profilen, "1802 år klarlagd"	169	Yngre rödgods	4	414	Keramik	Blyglasyr, en piplerdekor; gröna cirklar
030	Stenläggningen, ovanpå	177	Fajans	1	44	Keramik	Fot till albarello?
031	Stenläggningen, ovanpå	177	Flintgods	3	24	Keramik	En blå dekor
032	Ö:a muren, intill rustbädden	170	Yngre rödgods	2	114	Keramik	Piplerdekor
033	Binge VI	117	Fajans	2	181	Keramik	Blå dekor, en "Kraakdekor"; passar med fynd 122
034		97	Yngre rödgods	2	20	Keramik	Mynnigsbit, formpressat lock ca 4,8 cm som helt
035		96	Ostindiskt porslin	8	98	Keramik	Blå underglasyr; blommor och kvistar, en brun utsida, en skärva flintgods, resten porslin. Vitt med blå dekor, ej samma kärl
036	Binge III, golvsiktet	98	Yngre rödgods	4	54	Keramik	Blyglasyr
037		93	Yngre rödgods	1	28	Keramik	Grön blyglasyr, reliefmönster, kantbit
038	Binge III, bottensiktet	98	Glas	1	2	Glas	Fönsterglas?

GSM

110014: Grävningseenhet		Fyndenhet	Sakord	st	gr	Material	Beskrivning
039	Binge III, bottenskiktet	98	Kritpipa		6	Lera	Skaft, 0,8 cm diameter, engelsk
040		2	Klack	1	10	Lera	Del av klack, med nubb
041		21	Yngre rödgods	10	257	Keramik	Bl a. ben till trefot
042	Binge I, under golvet, nedre lagret intill leran	10	Yngre rödgods	2	84	Keramik	
043		38	Glas	1	4	Glas	Randigt, röd, vitt blått.mynningsbit, Venezianskt
044		23	Järn	1	16	Järn	Beslag
045		21	Yngre rödgods	1	41	Keramik	Piplerdekor, kantbit
046	Binge II	73	Yngre rödgods	13	758	Keramik	Huvudsak piplerdekor
047	Binge I, under golvet, första lagret	20	Sulor	14	116	Läder	Två hela sulor och bitar av sulor och skodelar
048		65	Lergods	1	55	Keramik	Ljusbrännande med piplerdekor
049		8	Kritpipor	2	10	Lera	Delar av skaft, 0,6 cm och 0,7 cm diameter
050	Binge I, gårdspartiet	1	Lergods	1	31	Keramik	Bit med del av fot, grön blyglasyr
051		19	Stengods	1	59	Keramik	Botten av krus, Westervalt

GSM

110014: Grävningseenhet		Fyndenhet	Sakord	st	gr	Material	Beskrivning
052		2	Glas	1	11	Glas	Sekundärbränt
053	Binge I	4	Fajans	5	20	Keramik	Polykrom glasyr, en kantbit "blue-dash charges"; engelsk 1600-tal
054		80	Kritpipa	1	2	Lera	Del av skaft, rand
055		9	Glas	1	20	Glas	Del av dricksglas
056		3	Sulor	3	9	Läder	Delar av sulor, en bit med träplugg kvar
057	Binge II, från kanten o bakåt	70	Yngre rödgods	2	68	Keramik	Rester av blyglasyr
058	Binge I, gårdspartiet	1	Yngre rödgods	4	211	Keramik	Blyglasyr
059	Binge I, under golvet, nedre lagret intill leran	10	Yngre rödgods	8	71	Keramik	Några med rester av blyglasyr, bl a. del av handtag
060		21	Svartgods	1	86	Keramik	"Jydepotte", del med handtag
061	Binge I, S om	39	Kakel	1	85	Lera	Relief mönster, rankor, grön blyglasyr
062	Binge I, gårdspartiet	1	Yngre rödgods	1	40	Keramik	Del av mindre skål, blyglasyr invändigt
063		22	Glas	2	13	Glas	Fönsterskärva och buteljdel
064		17	Stengods	2	26	Keramik	Westervalt, en brun bit med ristat mönster

GSM

110014: Grävningseenhet		Fyndenhet	Sakord	st	gr	Material	Beskrivning
065		43	Ostronskal	1	24	Övrigt	Ostronskal
066	Binge I, S om, nertill leran	57	Yngre rödgods	2	152	Keramik	Mynningsbitar, rester av blyglasyr
067	Binge II	81	Flintgods	3	51	Keramik	Rörstrand; "Lila spets", en vit, en bit yngre porslin med röd blomdekor
068	Binge III	88	Skor	4	55	Läder	Delar av skor, bla lädersula med klack av trä
069	Binge II	86	Porslin	30	310	Keramik	Blandat, underglasyr blå och famllie rose
070		61	Stengods	6	55	Keramik	Freschen eller Rareen eller Bartman, en Westervalt
071	Binge II	86	Takpannor	3	403	Lera	Enkupigt vindtegel
072		55	Stengods	3	11	Keramik	Westervald, en samma kärl som 70?
073	Binge I, O och SO om, bottenskiktet närmast leran	58	Yngre rödgods	17	218	Keramik	Rester av blyglasyr bl a. handtag och kantbitar
074	Binge I, SO om, nertill leran	52	Kakel	1	165	Lera	Svartglaserad, reliefdekor, valv
075	Binge I, O om, avfallslager	51	Yngre rödgods	2	72	Keramik	Piplerdekor
076		71	Kåkben	1	3	Ben	Del av underkäke, katt
077	Binge I, SO om, nertill leran	57	Yngre rödgods	13	178	Keramik	Även ljusbrännande, rester av blyglasyr; grön och gul

GSM

110014: Grävningseenhet		Fyndenhet	Sakord	st	gr	Material	Beskrivning
078	Binge I, SO om, nertill leran	57	Svartgods	1	7	Keramik	Jydepotte, kantbit
079		49	Fajans	3	27	Keramik	Två med vit glasyr, en mörkfärgad flintgods
080		83	Näverrullar	2	12	Näver	Björknäver
081		29	Fajans	7	87	Keramik	Blå dekor, blommor och kvistar
082		72	Yngre rödgods	10	735	Keramik	Rester av blyglasyr, grönt och gråbrunt
083	Binge II	86	Stenskiffer	1	59	Bergart	
084		28	Stengods	1	19	Keramik	Del av botten av krus, Westervald
085	Binge II	81	Ostindiskt porslin	4	195	Keramik	Samma fat, blå dekor; sirliga blommor och blad på kanten, kinesiskt landskap spegeln
086	Binge II	76	Yngre rödgods	2	732	Keramik	Samma fat, piplerdekor, prickar och vågor
087	Binge II	85	Sko	1	12	Läder	Del av sko
088		44	Tegel	2	216	Lera	Takpanna
089	Binge I, S om	40	Yngre rödgods	1	80	Keramik	Blyglasyr, piplerdekor, randig spegel
090		72	Yngre rödgods	1	115	Keramik	Blyglasyr,piplerdekor; 1741i spegeln

GSM

110014: Grävningseenhet		Fyndenhet	Sakord	st	gr	Material	Beskrivning
091	Binge II	84	Träplatta	1	45	Trä	Runt träplatta, 14 cm diameter, botten till tråkårl
092		56	Fajans	10	108	Keramik	Blå dekor, en bit polykrom, en vit
093	Binge I, SO om, nertill leran	59	Skor	6	73	Låder	Sulor och andra delar av skor
094	Binge I, SO om, nertill leran	58	Yngre rådgods	3	86	Keramik	Blyglasyr, piplerdekor, två från samma kårl
095	Binge I, SO om, nertill leran	58	Lergods	2	87	Keramik	Rester av blyglasyr, grøn och gul, öra till kårl
096		95	Fajans	1	59	Keramik	Blå dekor; fågel, ihoplimmad spegel, ursprungligen fyra delar
097		66	Fajans	3	72	Keramik	Blå dekor; kraak, en polykrom
098	Binge II	76	Yngre rådgods	5	364	Keramik	iplerdekor, två från samma kårl, prcikar och vågrånder, en med hemring
099	Binge III	92	Stengods	1	68	Keramik	Del av krus, ljsubeige botten rådg överkant. Fabrikstillverkad
100	Binge I, S om	40	Yngre rådgods	3	110	Keramik	Rester av blyglasyr, gul, rådg och mörkt grøn
101	Binge II	82a	Fajans	11	137	Keramik	Blå dekor, två polykrom, typ av "blue-dash charges" men blå linje
102		69	Glas	1	33	Glas	Del av buteljåals, grøn
103	Binge II	79	Kritpipor	24	159	Lera	Skaft till kritpipor, 4 st 0,8 cm diameter, 2 st 0,3 cm, resten ca 0,5 cm

GSM

110014: Grävningseenhet		Fyndenhet	Sakord	st	gr	Material	Beskrivning
104		47	Flintgods	6	18	Keramik	Samma kärl, blå dekor; pagodtyp
105		48	Stengods	1	4	Keramik	Westervald
106		67	Porslin	3	24	Keramik	Blå dekor, vit, helblå; yngre?
107		90	Fingerborg	1	4	Övrigt	Intakt, obestämd metall
108		41	Järn	1	78	Järn	Korrisionsklump
109		47	Ostindiskt porslin	1	2	Keramik	Underglasyr blå, kvist med små runda blad
110		50	Glas	1	1	Glas	Fönsterglas
111		69	Glas	1	12	Glas	Botten av dricksglas/butelj
112		45	Fajans	4	65	Keramik	Blå dekor, en lilaflammig, en med blåflammig
113	Binge II, bottenskiktet	64	Planka	1	28	Trä	Lagg till laggkärl
114	Binge III	89	Kritpipor	26	76	Lera	Skaftdelar, 4 st tjockare; 0,8 cm diameter, en med prickrandsdekor
115	Binge II	74	Yngre rödgods	16	510	Keramik	Piplerdekor, enstaka skärvor med ljusbrännande, grön blyglasyr m.m
116	Mellan binge VIII och IX	148	Yngre rödgods	12	918	Keramik	Bl a. rester av gul blyglasyr och med fötter och handtag

GSM

110014: Grävningseenhet		Fyndenhet	Sakord	st	gr	Material	Beskrivning
117		104	Järnfragment	9	64	Järn	Järnhandtag med järndetaljer
118	Binge IV, de undre skikten	111	Yngre rödgods	2	193	Keramik	Piplerdekora, knatbit med prickar och ränder, bit med öra
119	Dike I	164	Ostindiskt porslin	1	6	Keramik	Blå dekora, landskaps dekora
120	Binge VII, invid väggen	179	Yngre rödgods	7	1007	Keramik	Rester av blyglasyr, bl a. fötter och handtag
121	Dike I	164	Stengods	1	20	Keramik	Westervald: med hjärta i dekoren
122	Binge VII, invid väggen	126	Fajans	3	265	Keramik	Samma kärln, blå kraak dekora, passar med fynd 33 (binge VI)
123	Dike I	164	Lergods	2	10	Keramik	Vitbrännande gods; "springing-dekora", av Whieldon typ, en mindre skärva fajans
124	V:a diket	168	Glas och kakel	2	65	Glas	Gulbrun del av glasbutälj (25g) kakel recent (40g)
125		103	Glas	5	84	Glas	Bitar från olika kärln. En tjockare rundad grönfärgad
126	Binge VII	138	Järnfragment	10	167	Järn	Mycket fragmenterade bitar, bl a. en större spik
127		144	Sked	1	21	Silver	Helt intakt kaffesked, hjärtformad dekora längst upp på skaftet
128	Binge IV	107	Trä	2	228	Trä	Delar av tunnlock
129		171	Järnring	1	37	Järn	Större ring av järn, 6 cm i diameter

GSM

110014: Grävningseenhet		Fyndenhet	Sakord	st	gr	Material	Beskrivning
130		162	Kritpipa	1	3	Lera	Del av skaft
131	Binge VII	127	Yngre rödgods	1	225	Keramik	Större bit av fat, hemrad, 1700-tal
132	Dike I, undre skiktet	163	Kritpipor	2	13	Lera	Två delar av skaft
133	V om binge III, O om binge IV	101	Stengods	1	12	Keramik	Westervald, Amsterdams stadsvapen
134		110	Glas	1	5	Glas	Fönsterglas, grön
135		112	Stengods	1	30	Keramik	Glaserad, del med bit av handtag
136		103	Fajans	1	4	Keramik	
137	Dike I, gårdsparti	165	Yngre rödgods	2	17	Keramik	Glaserad, piplersdekor
138	Binge VI	122	Sten	1	69	Bergart	Rundad sten
139	Dike I	161	Fajans	5	38	Keramik	Blå dekor, 1600-tal
140	Binge VII	135	Tegel	2	380	Lera	Enkupigt vindtegel
141	Binge V, omkring och ovanpå	113	Yngre rödgods	5	20	Keramik	Olika kärl, bl a orange och grön glaserade
142	Binge IV	109	Yngre rödgods	4	163	Keramik	Glaserade invändigt, del med fot, samma kärl?

GSM

110014: Grävningsenhet	Fyndenhet	Sakord	st	gr	Material	Beskrivning	
143	Mellan binge VIII och IX	147	Spik	2	44	Järn	Större spik, intakt men böjd
144	Binge V, omkring och ovanpå	113	Flintgods	3	14	Keramik	Blå dekor, en vit fajans
145	Binge VII, invid väggen	129	Lergods	1	7	Keramik	Kantbit, mörkbrun glaserad med streckmönster
146	Binge VII, invid väggen	133	Glas	1	2	Glas	Fönsterglas
147	Binge III	121	Kritpipor	3	14	Lera	Delar av skaft
148	Binge VI	122	Spik	1	6	Järn	Del av spik med trä kvar runt huvudet
149	Binge II, O om	105	Ben	1	28	Ben	Revben från gris..?
150		150	Dymling	1	53	Trä	Dymling
151	Mellan binge VIII och IX	146	Fajans	3	31	Keramik	Tre bitar blådekorerade
152	Binge IV	109	Yngre rödgods	5	102	Keramik	Sotig undersida, glaserad invändigt, samma kärl?
153	Binge IX	149	Kritpipor	8	54	Lera	Delar av skaft; en holländsk ögonbandsdekor, en randdekor
154	Binge VI	119	Kritpipor	5	34	Lera	Delar av skaft. Två med randdekor, en med franska liljor
155	Binge IX	151	Kakel	2	230	Lera	Kakelugn, svart glasyr, 1600-1700 tal

GSM

110014: Grävningssenhhet	Fyndenhet	Sakord	st	gr	Material	Beskrivning	
156	I (Binge I??)	130	Kakel	1	289	Lera	Kakelugn
157		157	Fajans	4	64	Keramik	Tre vita, en bit flintgods gräddvit
158	Dike I, avfallsgropen	159	Yngre rödgods	8	381	Keramik	Blandade kärl, piplerdekor
159	Binge VIII	142	Yngre rödgods	2	423	Keramik	Glaserade, piplers dekor
160	Binge IX	153	Yngre rödgods	13	536	Keramik	Blandade kärl
161	Binge IX	154	Tygbit	1	4	Textil	Brun, grovt vävd tygbit
162	Binge VI	120	Gatsten	1	385	Bergart	Gatsten
163	Stenläggningen, provgrävning	166	Glas	1	25	Glas	Avsmalnad topp till glaskärl
164		160	Glas	8	27	Glas	Skärvor av glaskärl, gröna
165		162	Ben	1	17	Ben	Del av skalle från mindre djur?
166	Dike I	163	Yngre rödgods	3	49	Keramik	Glaserade, bruna
167		176	Ostindiskt porslin	1	34	Keramik	Botten av kopp
168	Binge VI	134	Kakel	2	320	Lera	Kakelugn

GSM

110014: Grävningseenhet		Fyndenhet	Sakord	st	gr	Material	Beskrivning
169		139	Glas	3	746	Glas	Bottendelar av större buteljer
170		141	Kritpipor	4	21	Lera	Delar av skaft, en bit med del av piphuvudet kvar
171	Mellan binge VIII och IX	145	Kritpipor	2	12	Lera	Delar av skaft
172		176	Kritpipa	1	6	Lera	Del av skaft
173	Mellan binge VIII och IX	144	Flintgods	1	21	Keramik	Blålila dekor, 1800-tal
174	Binge IX	152	Glas	3	34	Glas	Fönster
175		188	Flintgods	1	9	Keramik	"Flytande blått", 1850-tal
176	Binge VII	128	Fajans	3	43	Keramik	Blå dekor
177	Binge VII	131	Stengods	1	16	Keramik	Beige och brun med randrelief, samma typ som 99
178	Binge IX	156	Spikar	2	15	Järn	Intakta men mycket eroderade
179	Binge IX	155	Läder	1	3	Läder	Rund, ca 4 cm i diameter, med tre hål instansade längs en kanten
180	Provgrop	178	Yngre rödgods	1	65	Keramik	Piplerdekor
181	Binge VIII	143	Tegel	1	336	Lera	Takpanna

GSM

110014: Grävningseenhet	Fyndenhet	Sakord	st	gr	Material	Beskrivning	
182	Binge VII	136	Yngre rödgods	8	328	Keramik	Piplerdekör, hemrat
183	Stenläggningen, ovanpå och intill	177	Ostindiskt porslin	7	170	Keramik	Underglasyr blå, en famile rose
184	V om binge III, O om binge IV	100	Ostindiskt porslin	1	23	Keramik	Vit, 1 cm tjock
185	V om binge III, O om binge IV	100	Fajans	23	261	Keramik	Blå dekor, två polykrom; gula och blåa prickar
186	Mellan binge VIII och IX	146	Ostindiskt porslin	1	39	Keramik	Vassliknande blomma, spetsiga blad